

УДК 821.161.1.09(476)

**“НЯМА ПАЭТА Ё СВАЁЙ АЙЧЫНЕ – А МОЖА, АЙЧЫНЫ Ё ПАЭТА НЯМА?”
АДЛЮСТРАВАННЕ НАЦЫЯНАЛЬНАЙ САМАСВЯДОМАСЦІ
Ё РУСКАМОЎНАЙ ПАЭЗІІ БЕЛАРУСІ**

*канд. філал. навук, дац. Н.Б. ЛЫСОВА
(Полацкі дзяржаўны ўніверсітэт)*

Даследуецца праблема нацыянальнага самавызначэння лірычных герояў рускамоўнай паэзіі Беларусі. Выяўляюцца рускі, яўрэйскі і беларускі нацыянальныя паэтычныя праекты ў творчасці Анатоля Аўруціна, Блажэннага Веніяміна, Андрэя Скарыніна і Валянціны Паліканінай. Аналізуюцца характэрныя вобразныя асаблівасці паянцы “Радзіма” ў творах гэтых аўтараў. Фіксуецца агульная прыхільнасць паэтаў да вобраза “чужой бацькаўшчыны” і пошукі вышэйшага нацыянальнага сэнсу ў хрысціянскіх ідэях.

Уводзіны. Навуковыя пошукі ў беларускім літаратуразнаўстве заўсёды правакаваліся пытаннямі нацыянальнай беларускай атрыбутыкі, перш за ўсё беларускай моваю. Апошнім часам усё часцей можна сустрэцца з даследчыкамі, якія займаюцца вывучэннем рускамоўнай літаратуры Беларусі, вызначэннем у гэтай літаратурнай плыні рускай нацыянальнай традыцыі, а не беларускай. Якія ж нацыянальныя праграмы дэкларуюцца сучаснай рускамоўнай паэзіяй Беларусі? – гэта мы паспрабуем высвятліць на прыкладзе самых таленавітых, на наш погляд, рускамоўных паэтаў Беларусі.

Даследаванне скіраванае на аналіз парадаксальнай сітуацыі. Змяніўшы выраз аднаго са старэйшых паэтаў Беларусі Васіля Зуёнка – “Няма прарока ў сваёй Айчыне... – А можа, Айчыны ў прарока няма?...” [1, с. 21] – мы правакацыйна назвалі артыкул “Няма паэта ў сваёй Айчыне – а можа, Айчыны ў паэта няма?”. Гэтаму ёсць рацыя, і таму, што мы сустрэлі радок аб адсутнасці Радзімы ў адным з рускамоўных вершаў (аб гэтым пойдзе гаворка ніжэй), і таму, што ў сучаснай рускамоўнай паэзіі даволі шырока распаўсюджваюцца дэвіянтныя¹ адносіны да нацыянальнага вызначэння. Асабліва ў так званай “жаночай” паэзіі, тэматыка якой абмежаваная (ці, наадварот, пашыраная) сентыментальнымі пачуццямі і матэрыяльнымі праблемамі. Напрыклад, у зборніку з сімвалічнай назвай “Сто сорок жизненных мгновений” адной з самых папулярных сёння паэтэс Наталлі Батраковай сярод “Ста сорока жизненных мгновений,/ Ста сорока радостей и бед,/ Ста сорока тайн и откровений” у “ста сороколетней” лірычнай гераіні не ўзнікла думка аб сваёй нацыянальнай адметнасці. Яна – гераіня Рыма, Каліфорніі, булгакаўская Маргарыта і наведвальніца “Гурмана”... Не выпадкова, што свой даклад аб убачанай вачыма немца Беларусі Андрэ Бём назваў “Цэзар-салат”² з-за пашыранасці знакаў масавай, інтэрнацыянальнай культуры ў айчыннай прасторы.

Наяўнасць іншамоўнага паэта (у нашым выпадку – рускамоўнага) у сваёй Айчыне гаворыць аб знікненні пэўных нацыянальных (моўных) традыцый. Існуе паняцце “пісьмовая ментальнасць”, якое тлумачыць рэальнасць як гісторыю нацыянальных вобразаў, матываў, літар, гукаў... Адсюль глыбокая сувязь нацыянальнай літаратурнай мовы з адлюстраванымі ў літаратуры нацыянальным характарам і зместам жыцця. Зразумела, што нацыянальнае самавызначэнне – гэта гістарычны працэс, які мае тэндэнцыю пашырацца і пры гэтым суправаджацца працэсамі смерці і ўзнікнення нацыі, дзяржаў, літаратур. Сёння мы маем рускамоўную і беларускамоўную літаратуры, што не дзіва пасля знікнення Савецкага Саюза як дзяржаўнасці з нацыянальнай уніфікаванай ідэалагемай “савецкі народ” і з пашырэннем рускамоўнай літаратуры; пасля ўтварэння рэспублікі з дзвюма дзяржаўнымі мовамі. Аднак у кожнай пісьмовай традыцыі ёсць яшчэ некалькі праектаў нацыянальнага самавызначэння, што дэтэрмінуюць этнічныя і гістарычныя асаблівасці адлюстравання рэальнасці на падставе індывідуальнай эмацыянальна-антрапалагічнай свядомасці³.

Прааналізуем існуючыя ў рускамоўнай паэзіі Беларусі праекты нацыянальнай, або этнічнай, самасвядомасці. Адкажам на пытанні: “Як называюць рускамоўныя паэты сябе ці свайго лірычнага героя ў паэтычных тэкстах? Свой род, сям’ю?”; “Як ставяцца да іншых нацый, народаў, гісторыі?”; “Якія рэаліі нацыянальнай беларускай гісторыі і сучаснасці яны адлюстроўваюць у сваіх тэкстах?” Мы абралі менавіта так званую “чыстую лірыку”, таму што праявілі творы як і грамадзянская лірыка, патрыятычныя вершы, на наш погляд, дэкларуюць не індывідуальны, асабовы, ментальны, а групавы, ідэалагічны, палітычны падыход да пытанняў нацыянальнага самавызначэння.

¹ Паняцце “дэвіяцыя” выкарыстоўваем як адыход ад сацыяльна-культурнай нормы, як пэўная маргіналізацыя, або парушэнне традыцыйных духоўных сувязяў [2].

² Спасылемся на выступленне Андрэ Бёма на “Днях нямецкай мовы і культуры” ў Полацкім дзяржаўным універсітэце, 27 сакавіка 2015 года.

³ Гл. манаграфію Ю. Чарняўскай “Белорусы. От “тутэйшых” – к нации”, дзе фіксуецца сем праектаў нацыянальнага будаўніцтва ў сучаснай айчыннай культуры [3].

Асноўная частка. У творчасці аднаго з самых вядомых і старэйшых паэтаў Анатоля Аўруціна маем “рускі нацыянальны праект” у літаратуры Беларусі. Некаторыя яго вершы прама адрасаваныя Расіі. Напрыклад, цыкл “Пісьма в Россию”. Аднак месца адрасата, лірычнага героя, не выяўлена. Ён існуе, ідзе па айчыннай дарозе. Яго хада – гэта хада казачная, містычная, па краіне, дзе атрутныя воды, халодныя вятрыскі і сонныя людзі:

По пыльной Отчизне, где стылые дуют ветра,
Где вечно забыты суровой судьбины уроки,
Бредем и бредем мы... И кто-то нам шепчет: “Пора!
Пора проспать... Земные кончаются сроки...” [4].

Ад імя якога пакалення рускіх, савецкіх (?), людзей гаворыць лірычны герой? У гэтым цытуемага верша ўзнікаюць казачныя вобразы сястрыцы Алёнушкі (“Алёнушка-мати! Россия...”) і брата Іванушкі (“Иванушка-братец, напившись, козленочком стал./ А сколько отравы в других затаилось копытцах?”). Яны нагадваюць аб устойлівых ідэалагемах: “братоў-народаў”, “вялікага брата”. Здаецца, аўтар застаецца прыхільнікам адзінства славянскіх народаў і схільны называць і цяперашнюю сваю Айчыну – Расію, толькі – зачараванай звышшлэсам на выпрабаванне. Гэтая зачараванасць адлюстраваная ў паэтычным вольсеньскім пейзажы, ці пейзажы заканчэння, – смерці:

Здесь чудится медленным птицы беспечный полет,
Светило в протоку стекает тягуче и рядно...

Або:

Дорога раскисла, но нужно идти до конца, ...
Кончается осень... Кружат золотые сердца...
И лёт лебединый... Над Родиной лёт лебединый...

Лірычны герой Аўруціна – гэта вобраз “рускага паэта”, які піша вершы, п’е водку, верыць у Бога і хварэе за Радзіму (“Писать стихи./ пить водку./ верить в Бога.../ И Родиной измученной болей...”). Патрыятычнасць – неад’емнае рыса “рускага паэта”, але патрыятычнасць “хворая”, або эгаістычная (ці прароцкая), на якую імгненна можна забыцца – “отгореть” (як піша аўтар, у сэнсе адыйсці ў другі свет; і на цябе, і на тваю лірыку забудуцца). Матэрыял непрыняцця Радзімай сваіх сыноў-паэтаў неаднойчы гучыць у паэзіі Аўруціна.

Канешне, лірычны герой працягвае традыцыі ясенінска-рубцоўскай паэзіі. Яго патрыятычнасць апісана ў імажынісцка-пейзажным жанры, праз вобразы роднай прыроды і рэфлексію аб часе і месцы свайго лёсу. Але стан лірычнага героя абумоўлены яшчэ новымі рэаліямі падзелу краіны, ды і асаблівасці назіраемага паэтам пейзажу ствараюць унутраную драматургію аўруцінскага нацыянальнага самавызначэння.

Так, да верша “Снега или снега? Теней вереницы...” паэт абірае эпіграфам, а гэта значыць звыш-тэмай свайго верша, радкі Аляксандра Блока (“И предо мною люди в белом/ Поставят бледную свечу”) з верша-помніка «Поэт, краснея, медь...». У Блока вобраз смерці паэта – гэта містычны вобраз, вобраз сустрэчы з Дамай, Богам... Аўруцін у сваім творы выкарыстоўвае кропкі семантычнага радка блокаўскай паэзіі наогул: смерць паэта – Дама – ружа ў бакале – прывід... І, канешне, снег. Дакладней – снегі. Адгалосак тэмы Расіі – белыя снегі Расіі, словамі Еўтушэнкі з верша “Идуць белыя снегі” – тыя снегі, свае і чужыя, якія ўсё замятаюць, і бессмяротным быць немагчыма, але ёсць надзея – “если будет Россия./ значит, буду и я”. Лірычны герой Аўруціна спадзяецца і верыць у іншых гістарычных абставінах (“Хмур проводник... В одеяле прореха...”) у Расію, не разумеючы мэты гістарычнай хады (“Мир без концов и начал”). Ён зноў паўтарае за Цютчавым “В Россию можно только верить”, але іранічна ставіць гэтыя словы ў кантэкст рамансавых і дзіцячых вершаў:

Вспомнишь с трудом две строки про мочало,
Что нам твердил “Мойдодыр”...
Вспомнишь... Под визг тормозов на уклоне
Вытащишь хлеб и вино.
Снова умом ты Россию не понял,
Снова лишь верить дано...

У шэрагу вершаў Аўруцін вядзе паэтычную размову з Блокам, Цютчавым, Еўтушэнкам і іншымі рускімі паэтамі па пытанні адносін да Расіі, расійскай нацыянальнай культуры, яе гісторыі, а больш за ўсё – да літаратурнай традыцыі. Праз сучасны інтэрнацыянальны гарадскі пейзаж за вокнамі лірычнаму герою паэта бачацца літаратурныя цені іншай краіны:

Снова мокрый декабрь... Очертанья не резки...
Тьма во тьму переходит, что хуже всего.
Я не знаю, курил или нет Достоевский,
Но вон тот, с сигаретой, похож на него.

Аўруцін – чысты лірык, ён размаўляе “з сябе”, “аб сябе”: “Себе бы все сказать, себя оговорив” (верш “Обычные дела – работа есть работа...”). Яго нацыянальнае самавызначэнне відавочна праз

культурны вопыт, вопыт перажытага не сацыяльна, а інтымна. Тэма Радзімы для яго – гэта тэмы сям’і, бацькоў, дзяцінства. Паэт аб’ядноўвае словы Радзіма, Бацькі і Расія ў вершы “А.І. Памяти отца”:

Родина... Родители... Рождение...
Рожь... Россия... Розвальни... Росток...
Роковое слов кровосмешенье,
Роковое чтение между строк.

Адзначым выбар паэтам цвёрдага гука “Р” і жорсткую характарыстыку сваёй Радзімы – “Роковая Родина моя”. “Рок”, дадзеная звыш трагічная наканаванасць – характарыстыка наканаванага смяротнага лёсу чалавека (завершанасці смерцю яго жыццёвай хады) у гэтым мемарыяльным вершы (“Не бывает кровное – бескровным”). “Рок” – і паэтычная тэма сіроцтва (“Не бывает отчее – чужим!”).

Лірычны герой аўруцінскай паэзіі быццам дэманструе сваю прыналежнасць другой (чужой) нацыі праз вопыт роду і праз вопыт рускай лірыкі. Напрыклад, пушкінскага “цудоўнага імгнення”, які паэт фіксуе як асабісты і чужы: “Останутся в душе лишь "чудное мгновение", / Да женщин дорогих чужие голоса” (“Обычные дела – работа есть работа...”). Парадаксальнасць ці драматургія яго вопыту відавочна: свой і чужыя галасы; інтымны і літаратурны вопыт, рускі пейзаж і беларускі пейзаж. Напрыклад, рэфлексія лірычнага героя ў вершы “День солнечно светел, но есть увяданья печать” адбываецца на фоне сыходзячага сонечнага дня (“Зеленые вспышки пронзают полночную хмарь”) ранняй вясною падобнай на познюю восень (“Грачи прилетели... А им уже скоро в отлет...”). Забытанасць адметнасцей прыродных з’яў асацыюецца з таямнічай хадой асабістай гісторыі. Лірычны герой называе Беларусь “маёй”, але быццам гаворыць аб Расіі (“грачи прилетели” – пэўны сімвалічны вобраз рускага нацыянальнага пейзажу). Але далей паэт параўноўвае тутэйшыя “бліскавіцы” і тыя “зарніцы”. Пры гэтым для яго Айчына застаецца адзінай і далёкай (ці невытлумачанай, ці савецкай?), і той, што яго не прыняла (“уйти навсегда, незамеченным ею...”).

Зазначым галоўную характарыстыку Айчыны, дадзеную ў вершы на самым яго пачатку, – характарыстыку, якая аб’ядноўвае аўтара з беларускай паэтычнай традыцыяй – апяванне пакутлівага лёсу Радзімы. Праўда, паэт быццам бы імкнецца пазбавіцца гэтай традыцыі, быццам бы толькі фіксуе, а не перажывае яе:

Неужто Отчизна дана, чтоб над нею стонать,
Неужто без стонов Отчизна – уже не Отчизна?

Паэт не можа абыйсці і трагічную тэму Чарнобыля, яна становіцца ў адзін шэраг з тэмай “року”, памяці і набывае новыя трансцэндэнтальныя рысы:

Сирая Родина! Божие светы!..
Над пепелищем поник чернобыл.
Сколько их, канувших, что не отпеты –
Люди забыли и Бог позабыл!
Небо расколото... Ясень расколот –
Недосмотрели Матфей и Иов.
Боже, какой это мертвенный холод –
Змейкой крадущийся вдоль позвонков.
Так, покалечено-неизлечимо
Нам и нести этот холод в спине.
Сирая Родина шествует мимо,
И оттого-то дороже вдвойне.

Становішча паэта “над” ці “побач”, або “мимо”, ад тых, хто экзістэнцыяльна перажывае сваю нацыянальную існасць, існуе ў дыялектычным адзінстве з прыналежнасцю да паэтычнай лірычнай традыцыі як традыцыі чалавеказнаўства або духоўнага вызначэння чалавека. І лагічна выходзіць да хрысціянскай пазіцыі лірычнага героя. Тут да месца будзе выказванне І. Ільіна аб хрысціянскім нацыяналізме: “Национальное чувство не только не противоречит христианству, но получает от него свой высший смысл и основание; ибо оно создает единение людей в духе и любви и прикрепляет сердца к высшему на земле – к дарам Святого Духа, даруемым каждому народу и по-своему претворяемым каждым из них в истории и в культурном творчестве” [5].

Гэта выказванне з артыкула “Аб хрысціянскім нацыяналізме” дазваляе нам перайсці да “яўрэйскага, або хрысціянскага нацыянальнага праекта” ў рускамоўнай паэзіі Беларусі, які прадстаўлены Блажэнным Веніямінам (Веніямін Айзенштадт), не так даўно пакінуўшым гэты свет (1999). Лірычны герой яго паэзіі ўжо даўно існаваў у іншым свеце – у адухоўленым космасе, дзе няма мяжы паміж жывым і мёртвым. Гэта не значыць, што паэт не асэнсоўваў сябе этнічна, нацыянальна. Ён – зямляк Шагала:

Мне приснился мальчишеский Витебск,
Я по городу гордо шагал,
Словно мог меня в Витебске видеть
Мой земляк сумасшедший – Шагала [6].

Паэту дарагія людзі гэтай зямлі:

И я буду похож на себя же,
И на всех дорогих витебчан.

Свой яўрэйскі радавод паэт акрэслена апісвае беларускімі мясцінамі і сусветнымі нябеснымі межамі:

– “Ах, Мишка – “Михеле дер нар” – какой же ты убогий!”

Отец имел особый дар быть избранным у Бога.

Отец имел во всех делах одну примету – совесть.

...

...Вот так она и родилась, моя святая повесть (“Родословная”).

Драматычныя адносіны паміж зямным чалавечым лёсам і яго нябеснай наканаванасцю паэт прадстаўляе праз непарыўныя, але супярэчлівыя адносіны паміж маці і Богам, закранаючы тэадэцыйныя праблемы:

Уже из смерти мать грозила пальцем:
Связался сын с бродягою-Христом
И стал, как он, беспмятным скитальцем,
Спит без семьи, ночует под кустом.

...

От матери-кормилицы, от дома
Какая увела его тоска?
Тревогою звериною влекомый,
В каком он логе Бога отыскал?

Паэзія Блажэннага – быццам адна непарыўная размова з бацькамі і з Богам. Лірычны герой імкнецца знайсці гармонію паміж родным і сакральным:

...Мама, я и сам все это вижу –
Он стоит, Господь, как белый храм,
Он, кто всех нам душ родимых ближе,
Кто однажды повинился нам:

Я забыл в раю о вас когда-то,
Вы уж не сердитесь на меня,
Вспомнил – и опять душа крылата:
Есть и у Спасителя родня... (“Мама, расскажи мне по порядку”).

Бацька паэта, гарбар з Копыся, падобны да местачковых яўрэяў, вопратка якіх адначасова нагадвае “саван”, таму што імя гэтай нацыі цягне за сабой тэму смерці, смерці родных і асабістай Смерці, і нараджэнне іншай сутнасці, звышсутнасці:

Отец мой напялил сюртук –
О, нет, не сюртук это, саван! –
И сел на дубовый сундук –
На гроб, разминая суставы.

...

Отец, мне тебя не спасти,
Нет силы такой в человеке,
Прости меня, мертвый, прости –
И я буду мертвым навеки...

...

Отец, ты меня породил,
Веди же меня за собою
Туда, где Господь впереди
Стоит с топором для убоя...

Паэт вядзе свой сумны радавод ад мажлівага аўстрыйскага (чытай – сусветнага) продка (“Айзенштадт – это город австрийский”), радавод сусветнага вечнага вобраза яўрэйскага музыкі, які прыслухоўваецца да светабудовы:

С отрешенною робкой улыбкой
И доверчивыми глазами
Проходил он неспешно со скрипкой –
И прислушивался к мирозданию.
И играл он в каком-то трактире,
Но, однако, он знал непреложно,
Что и я буду жить в этом мире
И печальную песню продолжу.

Характэрнымі рысамі свайго роднага вобраза паэт называе маркоту і галечу, старасць і вольнасць:

Я не просто прохожий, а нищий – тот нищий,
 Что имя свое забывает в бреду постоянно.
 И вправду: Иван я, Степан я, Демьян ли, Абрам ли –
 Не так уж и трудно забыть свое прошлое имя,
 Когда я себя потерял за лесами-горами,
 Забыл, где я нищенствовал – в Костроме или в Риме.

Ініцыяцыя, або пераход яўрэйскага музыкі да Паэта – суразмоўцы з Богам, адбываецца на вачах чытача. Радзіма паэта – сусвет, дзе няма межаў паміж смерцю і жыццём. Яго мэта – сустрэцца з Богам. І дзеля гэтага паэт будзе дом свайго лірычнага героя паміж небам і зямлёю:

И я даю вам адрес на земле:
 Мой дом везде, где нищему ночевка,
 У птицы недобитой на крыле
 Он машет Богу детскою ручонкой...
 Мой дом везде, где побывала боль,
 Где даже мошка мертвая кричала
 Разнузданному Господу: – Доколь?..
 ...Но Бог-палач все начинал сначала (“Дом”).

Гаворачы аб Блажэнным Веніаміне, Юры Сапажкоў называе яго “мінскім Іовам”: “Вениамин Блаженный, пусть отдаленный и неточный, но все же – портрет своего библейского предшественника по судьбе” [7, с. 199]. Здаецца не толькі супадзенне лёсу, але і праграма яго лірычнага героя не ўпісваецца ў зямныя памеры. Некаторыя крытыкі параўноўваюць лірыку Блажэннага з паэзіяй старажытных хасідаў, якая была адрасаваная Адзінаму, і для якіх “браты меншыя” былі самымі роднымі. Веніамін Блажэнны – рускамоўны паэт Беларусі, космас паэзіі якога – духоўлены сусвет.

Аб’ядноўвае патрыятычную і рэлігійную тэму і такі рускамоўны паэт Беларусі, як Андрэй Скарынін. Аднак яго паэзія прадстаўляе “беларускі нацыянальны праект”. Скарынін – аўтар рэфлексійнай паэзіі, філасофія якой будзеца таксама на ідэі касмізму. Аб чым гавораць нават назвы яго вершаў: “Молитва женщины”, “Рим”, “Путешествие в рай”, “Голос”, “Проповедь”, “Покаяние”, “Столкновение в храме”, “Пророк”, “Утро отшельника”... Але новая рэлігійная свядомасць сучаснага паэта даволі часта выступае як процістаянне нігілізму, практыцызму, духоўнай абьякавасці. Разам з традыцыйнымі пастулатамі веры тэма духоўнага супраціўлення напаўняе сэнсам паэтычныя малітвы аўтара:

Я этот мир преступный победил,
 Я навсегда ушёл из царства беса! (“Эолова арфа”) [8].

У адзіным радку з рэлігійнай тэмай гучыць трагічны чарнобыльскі матыў верша “Весна на Полесье”:

Теплынь, цветенье, первый гром!
 А я с тоской гляжу кругом,
 Как будто черти в невидимках
 В тринадцать рук мне дают зоб,
 И заживо кладут во гроб,
 И веселятся на поминках...

Так сама як і ў аўруцінскай лірыцы, герой Скарыніна “размаўляе” з рускай літаратурнай традыцыяй. Але суразмоўнік не “чуе” класікаў, ці па-постмадэрнісцку выпраўляе класічныя радкі: лермантаўскія –

Чайки голодные, что вы забыли
 Здесь, над волнами распятой земли?
 Видно, не знаете, что есть другие
 Реки, озёра, моря и пруды.
 Или немного вам надо от жизни?
 Или не верите в силы свои?
 Нет, вы не можете жить без отчизны,
 Вольные птицы невольной страны! (“Птички небесные...”)

Выпрабоўваецца сучаснасцю і паэзія Цютчава. І там, дзе класік гаворыць аб сацыяльнай свабодзе (“Над этой тёмною толпой... / Взойдётся ли ты когда, Свобода, / Блеснёт ли луч твой золотой?”), сучасны аўтар настойвае на вяртанні ў “палон” веры:

Блеснул Свободы светлый луч
 Над угнетённою толпою,
 Но снова штормы тёмных туч
 Её укрыли с головою.
 Куда ж нам плыть? – вот в чем вопрос,
 Не покидавший человека;
 Кто разрешит проблемы века –
 Он сам? Иль всё-таки Христос?...

Нават Рэвізор Гоголя пераўтвараецца пад пяром Скарынка ў містычную постаць:

К нам едет Ревизор...
Суровый приговор
Он вынесет Земле,
Земля лежит во зле.

Да некаторых скарынкінскіх вершаў эпіграфам служаць вершаваныя радкі рускіх паэтаў XIX стагоддзя, але сучасны аўтар гаворыць з імі на розных паэтычных мовах. З некрасаўскім “Пророком” размаўляе аб жаданні з’яўлення Бога, які б вызначыў розніцу паміж “колдовством” і “благодатью”. А пушкінскі заповіт паэту – “Ты царь: живи один...” нагул пераўтварае ў пародыю ў “Курортных запісках”:

Поэт, как Бог, не должен быть женат!
Иначе в нем самом наступит ад...
Вот если б я на миг стал одинокий!
Нашел бы дуб какой-нибудь высокий,
Гамак бы на верхушке натянул
И сладко бы забылся и заснул!

Руская літаратура для беларускага паэта – толькі знак, Скарынкін не працягвае вобразны сэнс класічных вобразаў, а вядзе сваю паэтычную размову. Паэзія Скарынка – гэта беларускі нацыянальны праект. Яго Айчына – беларуская прырода, яе канкрэтныя адрасы і асабісты боль. Яго характарыстыкі Айчыны – святая (“А родник, как Отчизна святая,/ Всё равно не беднел чистотой...” (“Родничок”), мілая (“Хочется нежно прижаться/ К родине милой моей!”), белая (“Для очей обелена,/ Как родная сторона”).... Так, яе лёс няпросты, ёй пагражаюць катастрофы, прыродныя і сацыяльныя (“...прикрывшись ризой красной,/ С виду кажется прекрасной,/ А внутри загноена/ Пуще прежнего она...”), культурныя (“С запада ветер подул/ В наши края озверело...”). У вершы “К Родине” Скарынкін знаходзіць для Айчыны вобраз Нявесты:

На краю у бездны мрачной
Ты стоишь в одежде брачной...
...
Столько лет ты веришь слепо,
Что тебя полюбит Небо!...

Паэтычны вобраз адыходзіць ад кананічнага рэлігійнага – “нявесты хрыстовай”. Яго вобраз – не Маці, не царква, не вера, а – “святая простота!”, якая чакае Хрыста або “новую химеру”.

Адсутнасць сапраўднай веры на гэтай зямлі правакуе і паэтычны вобраз адсутнасці Радзімы (што абумовіла назву нашага артыкула):

Грэзами яркими, чувствами страстными
Сами себя загоняем по свету.
Станем, осмотримся взорами ясными,
Что же увидится? – Родины нету.
И загрустится нам, занездоровится,
Жителей местных почуем угрозы.
Что-то прозрения к нам не торопятся?
Может, они зарождаются в грозы?
Или же гены шальных прародителей
Матери в нас занесли ненароком?
Как бы то ни было, в чуждой обители
С нами плохого случается много....

Як бачна, назва артыкула інтэрпрэтуецца радкамі Скарынка: ён вызначае Радзіму як чужое месца жыхарства, бо тут страчана вера.

Прадстаўлены ў паэзіі Валянціны Паліканінай беларускі нацыянальны праект вызначае свая “малая Радзіма”, ці “родны кут”, але заўжды ў суправаджэнні ці на фоне замалёвак расійскай культуры. Гэтаму, на наш погляд, спрыяе метафарычнае, семантычнае поле рускай мовы паэтэсы. Так, у вершы “Отъезд” гучыць пералік знакавых для Беларусі і Расіі рэчаў – жалейка і вясёлая дудка, горкі палын і чырвоная рабіна, касцёл і царква, млын і нівы, пушча і “тенеты”, бульба і “солёная горбушка”. Цікава, што аўтарка імкнецца азначыць сваё месца, дзеля гэтага абірае вобраз старажытнага гандлёвага шляху з’яднання паўночных народаў з паўднёвымі – шляху з варагаў да грэкаў:

А мысли текут в потаенные реки –
Плыву “из варягов” и, стало быть, “в греки”
По родине светлоосенней и ранней... [9].

Паэтычная геаграфічная (і гістарычная) неадкладнасць каментуецца і “таямнічай” думкі, і вінаватым “стало быць”, і новым ці “раннім” статусам Айчыны (пасля Савецкага Саюзу). Паэтэса дадае да характарыстыкі сваёй радзімы тэму гістарычных трагедый і вясковай культуры як асноў вобраза беларускай культуры:

По родине, где каждый камень изранен,
По родине, город вплетающей в сѣла...

Адным словам, тут паўтараецца звычайны набор патрыятычнай беларускамоўнай паэзіі. Валяціна Паліканіна – паэтэса “чыстай лірыкі”. Для яе існуюць тэмы беларускай гісторыі і сучаснасці, але яна імкнецца гаварыць аб асабістым дачыненні да сацыяльнага, нацыянальнага, гаварыць аб жыцці як шляху пачуццяў, ці “бессэнсоўнай хадзе”, як пачынаецца адзін з яе вершаў “Все по наитию, все по наитию...”. Гэты верш знакавы для нашай тэмы, таму што ў ім роднае прадстаўлена як чужое: вечно роднае – і вечно чужое. У лірычнай герайні існуе наканаванасць жыцця на “чужой бацькаўшчыне” (вобраз узяты намі з назвы вядомага рамана В. Адамчыка). Вобраз “чужой Радзімы” ў паліканінскай паэзіі мае гістарычны характар, як – непраўднага або несправядлівага лёсу (“Прошлое – нынешним горько осудится: / Вечно чужое – на вечно родном”), як стаўленне да тэмы доўгага пакутлівага шляху беларускага нацыянальна-дзяржаўнага вызначэння.

Заклучэнне. У сучаснай рускамоўнай лірыцы айчыннага літаратурнага працэсу зноў акцэнтаваны традыцыйны вобраз “чужой бацькаўшчыны”. Але сёння ён мае іншае тлумачэнне: перажыванне дзяржаўнага падзелу (знікненне СССР) і страты рэлігійнага пачуцця. Вобраз “чужой Радзімы” аб’ядноўвае сучасных паэтаў рознай нацыянальнай самавызначанасці: рускай, яўрэйскай, беларускай.

ЛІТАРАТУРА

1. Зуёнак, В. Д’ябальскае пытанне (з падборцы вершаў “Бясчассе” (16–22) / Васіль Зуёнак // Дзеяслоў. – 2015. – № 1(74), студзень – люты. – С. 16–22.
2. Мертон, Р. Социальная структура и anomia / Р. Мертон // Социология преступности (Современные буржуазные теории); пер. с франц. Е.А. Самарской. – М.: Прогресс, 1966. – С. 299–313.
3. Чернявская, Ю. “Белорусы. От “тутэйшых” – к нации”/ Ю. Чернявская. – Минск: ФУАинформ, 2010. – 512 с.
4. Аврутин, А. Западная Русь / Анатолий Аврутин [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://zapadrus.su/ruslit/almonah/405--l-r.html>. – Дата доступа: 22.11.2014.
5. Ильин, И.А. О христианском национализме / И.А. Ильин [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://traditio-gu.org>. – Дата доступа: 18.11.2010.
6. Вениамин Блаженный (Айзенштадт) // Скиталец [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://skit.silence.ru/V_Blazhennyj/V_Blazhennyj.htm. – Дата доступа: 27.10.2014.
7. Сапожков, Ю. Минский Иов / Ю. Сапожков // Неман. – 2011. – № 10. – С. 194–204.
8. Скоринкин, А. Маттиолы / А. Скоринкин. – Минск: Беларус. сов. энцикл. имени Петруся Бровки, 2012. – 224 с.
9. Валентина Поликанина // Остров-сайт Александра Радашкевича [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.radashkevich.info/stihimoihdruzey/stihimoihdruzey_170.html – Дата доступа: 22.01.2015.

Паступіў 24.04.2015

“THERE IS NO POET IN MOTHERLAND – OR THE POET HAS NO MOTHERLAND?” THE PRESENT OF NATIONAL CONSCIOUSNESS IN BELARUSIAN POETRY IN THE RUSSIAN LANGUAGE

N. LYSOVA

National consciousness of lyric heroes is analyzed in Belarusian poetry in the Russian language. The author presents Russian, Jewish and Belarusian national projects in the poetry of A. Avrutin, Blazhennyj Veniamin, F. Scarunkin and V. Policanina. Characteristic features of the image of Motherland in this poetry is described. In conclusion the author states general themes “strange motherland” and “the search of God in the Motherland”.